

האכילו אותה מהבשר, ונעשה נס שמעולם לא הפילה (ע"פ רש"י כאן ואבות ה, ה), ואף שמחוץ לבית המקדש אם נתאוותה לאכול דוקא מבשר הקודש [וכגון בשר קדשים קלים שנאכל בכל העיר, ואינה יכולה לאכול מחמת שהיא טמאה (ע"פ מהרש"א)], מותר להאכיל אותה, שהרי אין לך דבר שעומד בני פיקוח נפש [כמבואר לקמן (פב, א)], בתוך בית המקדש היו סומכים על הנס ולא היו מאכילים אותה, ואף אם בשאר דברים אין סומכים על הנס, מפני כבוד בשר הקודש שמכו על הנס (שיח יצחק). ויש שכתב, שהנס היה שמעולם לא התאוותה אשה מריח בשר הקודש, אבל אם היתה מתאוה, היו צריכים להאכיל אותה שהרי אין סומכים על הנס (בן היודע). ויש שביאר, שהיה מדובר באשה שעדיין לא הוכר עוברת, וכיון שאין יודעים שהיא מעוברת לא האכילו אותה, ומכל מקום לא הפילה מחמת נס (הערות הגר"ש אלישיב).

וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, חלבים ואברים הנקטרים, שבזמן שהקרבת מרובים, מעלה אותם לראש המזבח כדי שלא יהיו נפסלים בלינה, ופעמים היו שוהים שם כמה ימים (רש"י אבות ה, ה; ריטב"א). ויש שפירש, על בשר השלמים שנואכל לשני ימים אפילו בימות הקיץ (מאירי).

מְעוֹלָם – אפילו בימות החמה שהבשר קרוב להסריח נעשה נס ולא הסריח (מאירי). ויש שפירש 'מעולם' – אפילו בבית שני שכבר לא נהגו רוב הניסים הנזכרים במשנה, נעשה נס זה [וכן מה שמואב להלן שלא הזיק נחשב ועקרב מעולם] (הערות הגר"ש אלישיב, וראה מדרש שמואל אבות ה, ה).

וְלֹא נִרְאָה זָנוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים של העזרה (רש"י, וראה בגמ' לעיל טז, ב היכן היו עומדים), ואף שהיה שם מיאוס שדרך זבוב להימשך אחריו, מפני השכינה השורה שם לא היו הזבובים ממשכים לשם (רש"י אבות ה, ה).

וְלֹא אֵירַע קָרִי לְכֶהֱן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוֹרִים, ונחשב הדבר לנס אף שהיו עושים פעולות כדי שלא יבוא לידי כך, שלא היו מאכילים אותו מאכלים המביאים לידי כך, ולא היו נותנים לו לישון בליל יום הכיפורים, כי דרכו של היצר הרע לנסות בכל דרך להפיל האדם בחטאו, ולכן עדיין היו צריכים לנס (תוס' יו"ט אבות ה, ה, בשם מדרש שמואל). ומכל מקום עשו את כל ההשתדלות שלא יבוא הכהן לידי טומאה, שאין סומכין על הנס (מהרש"א, ע"פ הירושלמי).

צַר לִי הַמְּקוֹם שְׂאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם, שכל ישראל העולים לרגל מצוה עליהם ללון בירושלים [כמבואר בגמ' ב"ה (ה, א)], ואף שהיו תקופות שרבים הם מאד, לא התלונן אדם מעולם שצר לו המקום (מהרש"א).

וַעֲשֵׂן הַמַּעֲרָכָה אֶפְיָלוּ כָּל הַרְחוֹת שְׂבַע עוֹלָם בָּאוֹת וּמִנְשׁוֹבוֹת בּוֹ אֵין מִזִּזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, כדי שגם בשעת ההקרבה ישאר אויר העזרה נוח (רמב"ם בפי"ה"ש אבות ה, ה).

שִׁבְרֵי כָּלֵי חָרָס שבישלו בהם בשר קדשים, וצריכים לשבור אותם מחמת הבלוע בהם שנעשה נותר (רש"י), וגם אחרי שבידתם קיבלו חכמים שאסור להוציא אותם מהעזרה, כמו שאסור להוציא את הבשר (ריטב"א, וראה תוס' ישנים).

נִס גְּדוֹל הָיָה נַעֲשָׂה בְּלֶחֶם הַפָּנִים סִלּוֹקוֹ כְּסִדּוּרוֹ, שנשאר חם (רש"י), שמעת אפייתן בערב שבת היו משאירים אותם בתנור כדי לשמור את חומו בעת סידורו, ובדרך נס היה נשאר חם מעת סידורו עד עת סילוקו (תוס' חגיגה כו, ב ד"ה סילוקו), והיה נשאר כל

דָּמוֹ בְּרָאשׁוֹ – עוון מיתתו מוטל על ראשו, שיענש על זה, שנחשב כמי שהמית את עצמו (רש"י), והתורה הזהירה (בראשית ט, ה) 'ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש', שהוא אזהרה למי שהורג את עצמו (רש"י סם), ועונשו שאין לו חלק לעולם הבא (מהר"ט כתובות קג, ב; פני יהושע ב"מ נט, א, וראה יד המלך [נכדו של הנובי"א] אבל א, יא שכתב, 'שדבר זה לא נמצא בשום מקום בגמרת בבלי וירושלמי, גם חפשתי בכל מקום שידי מגעת במדרש רבה ובתנחומא ובמדרש הנעלם ולא מצאתי דבר מזה').

וַיֵּשׁ אֲוִקָרִים עַד שֵׁשְׁלָשׁ, שאמרו חכמים שלעולם יצא אדם לדרך ב'כי טוב', והיינו שלא יצא אדם לדרך אלא בזמן שיש בו אור, שנאמר ב'כי טוב' (ראה פסחים ב, א, ורש"י סם), ונתנו בו שיעור לפי קריאת התרגום, שבזמן שמשלש כבר הגיע זמן האור (מהרש"א).

בְּשַׁעַה שֵׁשְׁרָאֵל עוֹלִין לְרַגְל עוֹמְדִין צְפוּפִין וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּוְחִים, שהיה בין אחד לשני ארבע אמות, כדי שלא ישמע איש וידוי של חבירו (רש"י) שהיו מתוודים בשעה שמשתחוים ביום הכיפורים, ועיקר הנס היה נצרך לאותה שעה, שביום זה דרכם של אנשים להרים את קולם בתפילתם, וגם ברגלים היה נס זה כמבואר בגמ', כשהיו כולם מתאספים בעזרה ומשתחוים כלפי שכינה כדי לבקש את צרכם ושאיילתם, היה נעשה ריווח בין כל אחד ואחד (ע"פ שיח יצחק ברש"י כאן ורש"י אבות ה, ה). ויש שסובר, שנס זה היה מתרחש רק ביום הכיפורים שאז היו עומדים כל ישראל בעזרה באותו זמן כדי לחזות בעבודתו של הכהן גדול, ובשעה שהיו שומעים את השם המפורש יוצא מפיו היו משתחוים כולם כאחד, ובשעת ההשתחוואה היו מתוודים, אבל ברגלים לא היו צריכים כולם להיכנס באותה שעה (מגן אבות [לרשב"ץ] אבות שם, ותשב"ץ ג, לז).

וְנִמְשְׁכִין אַחַת עֶשְׂרֵה אִמָּה אַחֲרֵי בֵית הַכַּפּוֹרֶת, שהיו נמשכים מתוך י"א אמה של עזרת ישראל לצפון ולדרום לתוך בית החליפות, ומשם מתפשטים בין כותל העזרה לצדי ההיכל בצד צפון ובצד דרום, והיו מגיעים עד הי"א אמה שיש בצד מערב בין בית הכפורת לכותל המערבי של העזרה (רש"י), אבל לא היו מתפשטים לתוך עזרת הכהנים, שהרי אין נכנסים לשם אלא לצורך סמיכה שחטיה ותנופה [כמבואר במשנה בכלים א (ח, ה)], והעזרה שבצדי ההיכל בצד דרום ממקום המזבח עד כותל העזרה ברוחב י"ב אמות, ובצד צפון ממקום הננסים עד כותל העזרה ברוחב שמונה אמות, אינו בכלל עזרת כהנים (תפארת ישראל מידות ב בועז ב). ויש שפירש, שהיו נדחקים מעזרת ישראל לעזרת כהנים ומשם לצדי העזרה (תוס' ר"י הלכן), שבשעת הרגלים שהיו המון ישראל, החשיבו את זה גם כן לצורך, והתירו בשבילו את הכניסה לעזרה כמו שהתירו הכניסה כדי לעשות עבודה (תבנית ההיכל דף ז, ב, וראה במיוחד לרשב"א מנחות כז, ב). ויש שכתב, שלהלן מעזרת ישראל היו עומדים רק הכהנים, אבל הישראלים לא היו מתפשטים לצדדים (יעב"ץ).

בְּשָׂה מִשְׁתַּחֲוִין מִשְׁתַּחֲוִין רוּוְחִים, שהיו באים כולם אפילו אלו שעמדו מאחורי הכפורת, למזרח המזבח ופניהם להיכל ומשתחוים שם (רש"י), שצריכים להשתחוות כלפי מערב, ואם היו נשאים במקומם מאחורי הכפורת, היה אחוריהם אל ההיכל (ע"פ רבינו אליקים).

לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ – בשר קדשי קדשים שנאכלים רק לזכרי כהונה טהורים, או מבשר העולה הנצלה על גבי הגחלים שעל מזבח, ואף אם נתאוותה שמסוכנת להפיל, לא